

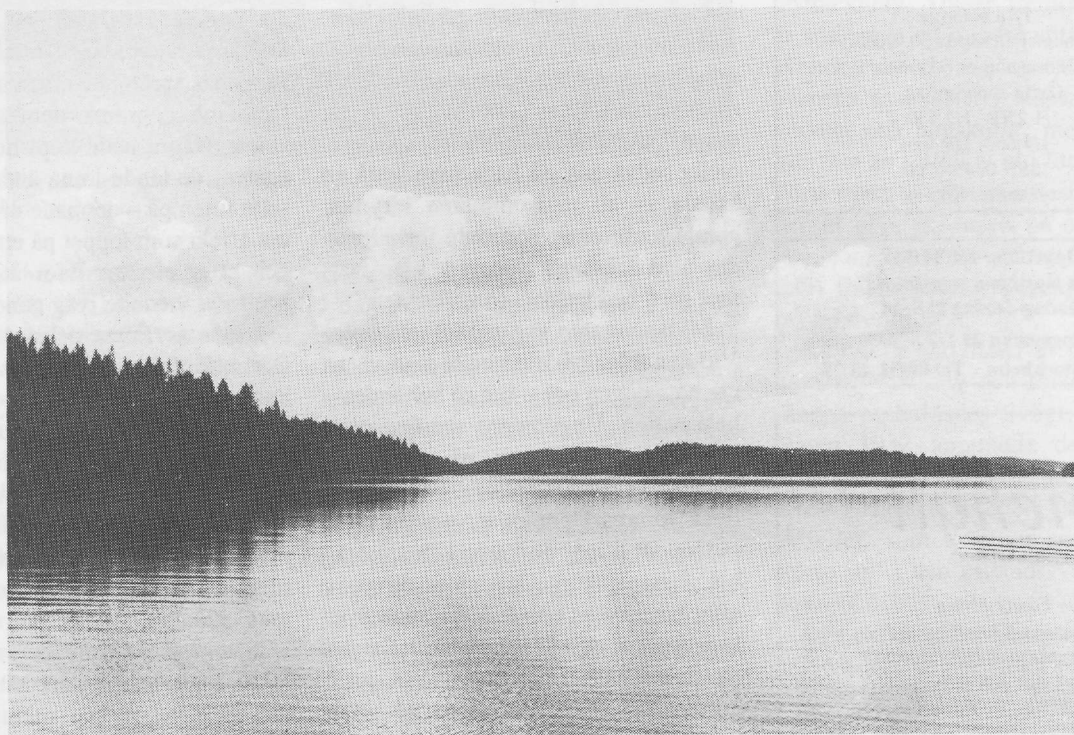
KUSTBON

FÖRBINDELSELÄNK
FÖR
ESTLANDSSVENSKAR

NR 2 ÄRGÅNG 37
JUNI 1980

SOMMAR

av Fanny Alving

*Viken låg och plaskade
och blinkade mot skyn,
kossorna de traskade
med klövarna i dyn,
björken stod och skuggade,
och rakt inunder den
en kviga stod och tuggade
och svalde tyst igen.*

*Viken låg och spolade,
och stranden blänkte grön,
flickan satt och solade
sig på en sten vid sjön,
satt där lat och dinglade
och stekte sina ben,
och skällkons skälla pinglade,
och solen sken.*

Förbindelselänk för
Estlands svenskar

Utgiven av Kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*
Sekreterare och ansvarig utgivare:
Hugo Mickelin

I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Göran Treiberg

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm

Tel. 32 48 78

Kustbons & SOVs postgiro
35 13 11 - 6

1980 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 30 kronor
Dödsannonser 60 kronor

Övrig annonsering:

1/1 250:- 1/2 130:-

1/4 65:- 1/8 40:-

ISSN 0345-6706

Civiltryckeriet, Köping 1980

**Öppettider för SOV:s
och Kustbons expedition:
måndag-fredag kl 8-14**

**Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm Tel 08-32 48 78**

Innehåll

Sommar av <i>Fanny Alving</i>	1
Sommarhelg av <i>Edvin Lagman</i>	2
Ur vår historia av <i>Edvin Lagman</i>	3
Ösel-Wieks stift och estlands- svenskar. Rec. av <i>Edvin Lagman</i>	4
Till minnet av James Dickson av <i>Elmar Nyman</i>	7
Estland i Nordiska Museet av <i>Richard Aman</i>	8
Hyllning till Nils Tiberg av <i>Edvin Lagman</i>	10
S.O.V:s trettiofemte årsmöte i Sverige av <i>Hugo Mickelin</i>	11
Estland i Nordiska Museet av <i>HM</i>	12
Notiser	12
Människor jag mött av <i>Herbert Lagman</i>	13
Rågöbornas frihetsbrev av <i>Sigurd Erixon</i>	14
Kallelse till hembygdsdag, upp- lysningar, upprop m m	16
Viktigt meddelande från styrelsen för S.O.V.	17
Esto 80	17
Familjenytt	18
Bemärkelsedagar	20

Sommarhelg

av

EDVIN LAGMAN

I min hemby Spithamn, längst ut mot havet i nordvästra hörnet av Estland, var pingsten den nyvakande naturens, björkarnas och blommornas högtid. På pingstaften högs unga björkar och sattes i vatten inne i stugan, på åkerrennarna plockades gullvivor och ställdes i muggar och glas på bord och i fönster. Kanske hade också majvivorna börjat blomma.

I vissa avseenden var midsommarfirandet en fortsättning på pingsten. Även nu tog man in björkar och blommor, men i viktiga avseenden var dock midsommarfesten annorlunda. Även om vi inte hade särskilt många speciella sedvänjor, så hade man ändå en känsla av att midsommaren inrymde gamla traditioner, som inte förknippades med Johannes döparen, utan fastmer med hednatiders förställningar.

Midsommaren var ungdomens helg. Vid den tiden på året kunde man vistas ute hela dagen och – om så behövdes – hela natten. Ungdomens samlingsplatser låg i skogsgläntor, på ångar, vid stränderna av Östersjön. Flickorna i ljusa sommarklänningar, om de hade sådana att tillgå, pojkar i sina mörkblå, i stan inköpta kostymer drog sig efter bastubadet och kvällsvarden över kvarnberget och åkrarna ut till skogen ytterst på udden, till *Lagg hlete*, intill gränsposteringen. Solen låg på gran- och talltopparna.

De mindre pojkar, i tio-femton-årsåldern, kunde samlas vid stranden nedanför byn för att hitta på något extra. En gång – jag var med då som en av de allra yngsta – rodde vi ut några kärvar ris till en stor sten några tiotal meter från stranden och tände en midsommareld där. Jag var med och hann inte tillbaka i båten innan elden blossade upp. Det fick bli ett hopp i vattnet i stället, och den midsommaraftonen var jag ganska våt. Elden på Ökstenen var emellertid mycket effektiv i den ljusa skymningen.

Alla sökte sig vartefter ut till skogsgläntan på udden. Där hade en försvarlig hög ris och grenar samlats ihop, och när solen dalade bakom Odens-

holm, som skyttade på havet, tände de stora pojkar på. Det blev en ofantlig eldtunga och en kaskad av gnistor, och det gällde att se upp, så att skogen inte började brinna. Så barn eller ungdom man var, kände man det rituella i detta jättebål, som tändes årets ljusaste natt.

Brasan sjönk ihop glöden falnade, man plockade på litet nytt bränsle, lek- te med bränder och värmdes sig. Vin- den kunde vara sval ute i nordväst. Pojkarna hade samlat bitar av krutrör från den sprängda ryska fästningen i Derhamn och fick dem att smälla i elden. Några hade köpt hela krutrör i staden, de tände i ena ändan på röret, satte foten på – det hade något av samma effekt som loppet på ett eldvapen – och efter en stund för återstoden av krutröret vinande iväg genom gräset.

I gläntan fanns också byns gunga. Där utfördes som vanligt våghalsiga konststycken. Vi yngre tordes inte gunga runt så som de oförvägnaste bland de stora pojkar gjorde.

Och så var det dragspelet och dansen. På det mjuka gräset gick vals, polka och pas d'Espagne (spadespa) i ring. Snart var det en vacker cirkel mitt i gläntan.

Natten skred fram och skymningen blev djupare. Mellan tallstammarna såg man havet, jag minns det alltid som blankt på nätterna vid midsom- martid. Aftonrodnaden slocknade bortom Odensholm, men den gick snart över i morgonrodnad litet längre österut, över Nygrund. Då hade romantiken blommat upp på stigar och i buskar, man började vandra hemåt över åkrarna och kvarnberget, till som- marens sovplatser i visthus och förråd, på vindar och skullar. Havet andades tyst, lönnar och lindar stod tigande vid gårdar och grindar. Det var något av urtid eller något tidlöst över dessa midsommarnätter, med ungdomens däm- pade sorl i stillheten och de gamla so- vande i stugorna eller vakande och lyssnande till minnen från midsom- marnätter för länge sedan.

E.L.

Edvin Lagman

UR VÅR HISTORIA

(Slutet)

Birkas folkhögskola på Nuckö spelade en central roll för estlandssvenskarna under självständighetstiden. Foto Per Söderbäck.

Ur svallvågorna efter första världskriget uppsteg de tre baltiska länderna som självständiga stater. Estland proklamerade sig som oavhängig republik den 24 februari 1918. Under hårda strider, i vilka även många estlandssvenskar deltog, försvarades självständigheten, som erkändes genom fredsfördraget i Dorpat 1920.

Från att ha varit en minoritet i det stora ryska riket hade esterna plötsligt blivit majoritetsbefolkning i sitt eget land med nationella minoritetsgrupper inom sina gränser, bland dem estlandssvenskarna.

Estlandssvenskarna var i stor utsträckning ett sjöfarande folk, som under tiden före första världskriget hade marknad för sina jordbruksprodukter i Sverige, Finland och Ryssland. När Rysslands gränser stängdes inskränktes marknaden avsevärt, och detta medförde ekonomisk tillbakagång för sjöfarten. Emellertid uppvägs detta av den större frihet som den nya staten gav näringsidkarna liksom av det allmänna uppsving som blev en följd av känslan att vara herre i sitt eget hus. Uppstyckningen av de stora godsen till smärre bruksenheter gav också ett stort antal människor möjlighet till säkrare utkomst.

Under de tidigare åren av självständighetstiden hade svenskarna egen re-

presentant i landets regering. Det var Hans Pöhl, gymnasielärare i Reval, som innehade denna post. Sedermera representerades den svenska minoriteten enbart i parlamentet genom en politiskt utsedd ledamot – det var Hans Pöhl till hans död 1932 och därefter Mathias Westerblom – men inom utbildningsministeriet bevakades sedan självständighetstidens början minoritetsfolkens intressen av folksekreterare. Svensk folksekreterare var under hela självständighetstiden till 1940 Nikolaus Blees. Såväl Westerblom som Blees deporterades sommaren 1941 av sovjetmakten, och deras vidare öden är okända.

Skolväsendet byggdes ut under de gynnsamma villkoren som den unga estniska staten erbjöd minoriteterna. Många unga estlandssvenskar skaffade sig utbildning vid seminarier utomlands, framför allt i Finland (Nykarleby), och därmed hade en ny generation pedagoger börjat sin verksamhet, med större kunskapsmässiga och formella förutsättningar än vad de äldre lärarna hade haft.

Tillkomsten av folkhög- och lantmannaskolan i Birkas på Nuckö 1920 fick mycket stor betydelse för det estlandssvenska kulturlivets utveckling. Ett stort antal ungdomar som genomgått skolans kurser och därvid lev-

med i det stimulerande kulturlivet inom skolan förde med sig en mängd fruktbara impulser till hemmen runtom i svenskbygderna.

Ett svenskt gymnasium grundades i Hapsal 1931, och därmed hade vägen till högre utbildning – även akademisk – definitivt öppnats. För såväl folkhögskolans som gymnasiets ekonomi, som ofta var krisartad, svarade åtminstone delvis svenska myndigheter, sammanslutningar och privatpersoner. Lärarna kom till stor del från Sverige och uppbar lön från hemlandet.

Estlands frihetstid var alltför kort, för att resultatet av gymnasiets verksamhet skulle hinna slå igenom i full utsträckning. Under trettioalets sista år studerade ett mindre antal estlandssvenskar med avgångsexamen från svenska gymnasiet i Hapsal vid universitet och högskolor, men de hann inte mer än tillfälligt ut i förvärvslivet. Först här i Sverige har de fått möjlighet att göra sin insats på olika områden, som läroverks- och universitetslärare, folkskollärare, ingenjörer, läkare, präster m.m.

Kulturella aktiviteter av mer allmän karaktär var sång och folkdans. Körsången omhuldades livligt, och sommaren 1932 uppträdde de förenade estlandssvenska körerna på egen sångarfest i Hapsal. Idrotten var en annan aktivitet, som kom att spela en allt större roll i den estlandssvenska ungdomens liv.

Den ekonomiska kris som drabbade hela världen under slutet på tjugotalet och första hälften av trettioalet var givetvis kännbar även i estlandssvenskarnas tillvaro. Självhushållningen mildrade dock förmodligen dess verkningar avsevärt. Under senare hälften av trettioalet kunde ett ekonomiskt uppsving börja skönjas, och trots vissa restriktiva åtgärder från de estniska myndigheternas sida – särskilt på skolans område – tedde sig framtiden ganska ljus, då den stora ofärden plötsligt kastade sin skugga framför sig i form av Sovjets krav på militärbaser i Estlands kusttrakter. Detta krav kom även att drabba svenskorterna, vilka innan man kunde ana stod inför slutet på sin sjuhundraåriga historia.

1940 kom den sovjetiska krigsmakten och ockupationen.

Edvin Lagman

Ösel-Wieks stift och estlands-svenskarna

Den svenska folkgruppen på Estlands kuster och öar har eggat många forskares fantasi och givit upphov till en rad vetenskapliga arbeten. Vid mitten av 1800-talet kom som bekant Carl Russwurms numera klassiska verk *Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö*; prästen F.J. Ekman hade redan 1947 publicerat sin bok *Runö*. Dessa tidiga författare söker ge en allsidig bild av befolkningen, dess levnadsbetingelser, språk och kultur. Senare under 1800-talet började de första specialundersökningarna komma; det gällde i första hand de estlandssvenska folkmålen som blev föremål för forskarnas intresse. Under 1900-talet har ett flertal undersökningar av folkliv, språk, historia, ortnamn m m publicerats. Bland dessa kan nämnas Paul Johansens historiska verk *Nordische Mission*, *Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland*, Evald Blumfeldts *Estlandssvenskarnas historia* (i *En bok om Estlands svenskar 1*), G. Danells *Nuckö målet I-III*, P. Söderbäcks *Rågöborna*, P. Wieselgrens böcker om de svenska ortnamnen i östra Harrien och på Nargö samt på Ormsö, G. Franzens *Runö ortnamn*, E. Lagmans *Ortnamn och terrängord i Estlands svenskbygd* (i *En bok om Estlands svenskar 2*), Nils Tibergs *Ståndssamhället, Estlandssvenska språkdrag, Runöbondens ägor m fl*. I *Svensk-estniska samfundets årsbok Svio-Estonica 1934-1971* och i

andra periodica, liksom i estlandssvenskarnas egen tidskrift *KUSTBON* ingår en rad undersökningar och uppsatser rörande den svenska bosättningen i Estland.

Ett centralt problem – för att inte säga det centrala problemet – har varit tidpunkten för den svenska immigrationen till Estland, dess förlopp och bakgrund. Det historiska källmaterialet är ytterst knapphändigt, och det har väl sedan länge ansetts vara utnyttjat så långt det går. Modern forskning har alltmer tagit sikte på att låta olika vetenskapsgrenar samverka vid lösningen av problem, och i fråga om de estlandssvenska spörsmålen har man genom utforskningen av ortnamn, språk och folkliv m m sökt fylla de luckor som det direkt historiska källmaterialet uppvisar.

Det senaste bidraget till estlandssvenskarnas tidigaste historia är fil dr Svante Jakobssons bok *Osilia-Maritima 1227-1346* (*Studia Historica Upsaliensia* 112). Som undertitel har den *Studier kring tillkomsten av svenska bosättningar, i synnerhet inom biskopstiftet Ösel-Wiek*. Introduktionsvis bör sägas att det är en lättläst bok med språkligt tilltalande utformning, trots mängden latinska och lågtyska citat.

Bokens syfte anges vara att än en gång granska tre gamla spörsmål, nämligen tiden för den tidigaste svenska bosättningen på Runö samt Nuckö, Ormsö och Eyland, trovärdigheten av det vittnesbörd om svenskars förekomst inom stiftet Ösel-Wiek, som "biskop Jacobus stadslag för Hapsal av år 1294" lämnar, samt innebörden av den "svenska rätt", som nämnes i urkunderna från 1340-talet rörande svenskarna på Runö och Rågö samt i Laydes. I detta syfte har författaren än en gång gått igenom det urkundsmaterial, som rör ifrågakvarande problem

och som till sin allra största del finns tryckt i von Bunes *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch*.

I förordet redogör författaren kort för Johansens teorier och ger därvid uttryck åt sin skepsis inför Johansens benägenhet att tolka ortnamn – detta med en viss rätt. (Dock bör man inte glömma bort att Johansen i *Die Estlandliste des Liber Census Daniae* har gjort en storartad insats genom att identifiera namnen i Kong Valdemars *Jordebog*.) Emellertid drar sig förf. inte för att själv komma med en ny tolkning av namnet Eyland och att av obekant anledning nonchalera G. Franzes och andras tolkning av namnet Runö.

Dispositionen av *Osilia-Maritima* är snarlik den som Johansen betjänar sig av i *Nordische Mission*: först en allmän del som bakgrund, sedan en speciell del om estlandssvenskarna.

I den första delen av sitt arbete ger Svante Jakobsson en detaljerad framställning av biskopstiftet Ösel-Wieks uppkomst på 1100- och 1200-talen samt av dess öden fram till mitten av 1300-talet, då han anser att den svenska bosättningen som först kom till stånd. Här framträder motsättningarna mellan Svärdsbröderna (senare Tyska orden) och biskoparna i *Balticum*, här skildras landsherrarnas förhållande till främmande makter och till varandra och här redogörs för Danmarks och Sveriges roll i det politiska spelet. Framställningen är mycket fyllig, och läsaren kan ibland undra om alla de uppgifter som lämnas i den är av intresse för boken huvudsyfte.

Den andra delen behandlar begreppet "svensk rätt", de svenska bosättningarnas tillkomst och immigranternas ursprung.

Här går Jakobsson med stor noggrannhet¹⁾ igenom de urkunder som rör rätten i *Baltikum* under medeltiden och presenterar de olika betydelser som det latinska ordet *ius*, tyskt *Recht* kan ha i dem. Han kommer fram till att *ius Svecicum*, svensk rätt, betecknade "den del av medförda rättsregler och rättsbruk, som folk från Sverige – – – tillåtits tillämpa, då de slagit sig ned i områden av *Balticum*". Besittningsrätten skulle ha inneburit rätt för privi-

¹⁾ Observera dock att det står rite *ac legali* i Laydesbrevet, inte et!

1941 kom den nazityska krigsmakten och fördrev Sovjet.

1943-44 flydde estlandssvenskarna till Sverige undan mobilisering och förintelse.

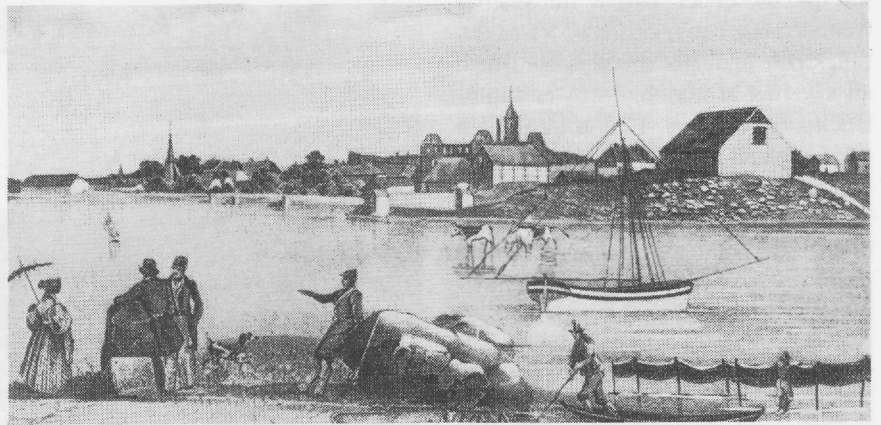
Hösten 1944 kom sovjettrupperna tillbaka till våra bygder, där svenska nu talas blott av några enstaka män, som kunnat återvända efter mobilisering i röda armén och deltagande i kriget.

legiemottagarna och deras efterkommande att nyttja jorden, en uppfattning som forskare redan tidigare kommit fram till. Att svenska rättskipningsbruk innefattades i ius svecicum, anser Jakobsson rimligt, även om detta inte finns utsagt i urkunderna. I ett senare skede av framställningen – i samband med behandlingen av estlandssvenskarnas ursprungsorter – söker författaren göra gällande att den svenska rätt som det rör sig om är den som finns uttryckt i Hälsingelagen.

Den historiska urkund där estlandssvenskarna nämns första gången är Hapsals stadsrätt, som föreligger i avskrift. Handlingen är daterad 1294, och som utfärdare anges biskop Jacobus. Forskarna har länge varit på det klara med att antingen årtalet eller namnet måste vara fel, Jacobus är känd som biskop på 1320- och 1330-talen. Hittills har man hållit för sannolikt att namnet är fel och årtalet rätt. Först på 1340-talet kommer urkunder som klart vittnar om svenskars bosättning i Baltikum.

Jakobsson anser att invandringen och bosättningen av svenskar på Estlands kuster och öar måste ha varit organiserad från högre ort, en åsikt som redan Johansen framfört. Under de oroliga tider som kännetecknades bl a av uppsplitande tvister mellan stiftet och Tyska orden kan immigrationsverksamhet ha förekommit bara när det var lugnare perioder, anser Jakobsson. En första sådan period skulle ha infallit under slutet av 1270-talet och början av 1280-talet, den andra under biskop Jacobus' tid de sista åren av 1320-talet samt 1330-talet till hans död 1337. Den tredje perioden skulle kunna vara 1340-talet, efter det att esternas uppror 1343 hade kuvats.

Författaren menar att en omfattande planerad bosättning kräver två parter – förutom invandrarna – och att dessa två parter här skulle ha varit de styrande i stiftet Ösel-Wiek och svenska myndighetspersoner, kanske Magnus Eriksson själv (som tydligen tidvis reste i Estland). Vi kan emellertid bara konstatera, att urkunderna i detta avseende tiger. Jakobsson utgår emellertid från att årtalet på avskriften av Hapsals stadsrätt är fel – trots att det är urskrivet med bokstäver: *na gades gebort*

Hapsal, den stad som låg närmast de estlandssvenska socknarna Nuckö och Ormsö och som sedan tidig medeltid varit ett viktigt centrum för de kringboende. Avbildning från 1800-talet.

duzent twe hundert vnd ver vnt negentich – men att namnet Jacobus är riktigt och vill därmed göra gällande att svenskar i stiftet nämns första gången under slutet av 1320-talet eller på 1330-talet.

Årtalet 1228 spelar en stor roll i Jakobsson resonemang rörande skeendet i de områden som blev Estlands centrala svenskbygder. Detta år träffades genom Dorpatbiskopen Engelbertus' förmedling på Ramesholm mellan stiftet och orden en överenskommelse i fråga om territoriella krav, som rörde bl a öarna inom stiftet (sannolikt innefattades Nuckö och Ormsö). Denna överenskommelse skulle också ha utgjort upptakten till en kolonisering av Nuckö och Ormsö (ej nämnda), som kom att ligga inom stiftets gränser. Dessa öar skulle tidigare ha varit obebodda. Koloniseringsplanerna skulle ha förverkligats vid slutet av 1330-talet och i början av 1340-talet under loppet av ett fåtal år. Invandringen till fastlandsdelen av Nuckö socken – Eyland i källorna – skulle ha ägt rum vid slutet av 1300-talet och i början av 1400-talet. Tillkomsten av byarna där skulle återspeglas i den ordning vari de uppräknas i fiskaliska urkunder från mitten av 1500-talet.

Jakobsson antar att Padis kloster spelat förmedlarens roll vid invandringen och att svenskarna kommit från Finlands svenskspråkiga områden. Han menar också att estniska bönder kan ha tvingats flytta till Finland för att bereda plats för de nya kolonistörerna och att detta väckt missnöje som blev en bidragande orsak till esternas resning 1343, då bl a alla munkarna i Padis fick sätta livet till.

För att stödja sin tes rörande de svenska invandrarnas finländska ursprung anför författaren bestämmelser i Hälsingelagen – giltig inte bara i Västerbotten utan även i Österbotten och stora delar av Nyland – som gällde även i Runöbrevets beskattningsföreskrifter 1341, dessutom årdertypers överensstämmelse i Finlands svenskbygder och de estländska svenskområdena. Dock säger han ingenting om dessa årdens förekomst i Sverige. Svante Jakobsson anser sig sålunda ha kunnat prestera en i vissa avseenden ny teori om estlandssvenskarnas invandring.

Vi ska nu något granska hållfastheten av det ovan refererade. 1228 uppfattas av förf. som ett viktigt årtal. Då träffades överenskommelsen på Ramesholm, som förf. antar vara Ramsholm, Ramsn på Nuckö, vilken överenskommelse skulle kunna vara utgångspunkten för koloniseringsverksamheten. Varför undrar inte författaren över namnet? Det är ju inte estniskt. Möjligt skulle det kunna vara tyskt – jag kan inte utan vidare bedöma den möjligheten – men det mest sannolika är att det är det mycket vanliga Ramsholm som förekommer i svenska skärgårdar. Jämför även Ramsö. Är inte namnet ett besvärande tecken på svensk bosättning på Nuckö före 1328?

En bosättning som genomförts under loppet av några år skulle säkert ha avsatt ett speciellt ortnamnsskick med enbart primära bebyggelsenamn. Nuckö uppvisar emellertid ett ortnamnssystem, som – även om man bortser från sen bebyggelse – klart pe-

kar på ett under längre tid gradvis framväxande bebyggelsenät. Vissa terräng- och ägobeteckningar, som med all säkerhet är urgamla, knyter namnskicket till Sverige, i vissa avseenden till Götaland. Dialekten uppvisar ålderdomliga drag, som pekar på ett språkligt skikt, äldre än vad de andra dialekterna kan uppvisa, även om senare tiders överlagringar med nytt språk gods har medfört utjämningar som gjort Ormsö- och Nuckö-dialekterna mycket lika.

Ortnamnen på Ormsö har i stor utsträckning annan karaktär än de på Nuckö. Det är inte bara tre bynamn, som har namnmotsvarigheter i Nyland, som Jakobsson vill göra gällande, utan ett flertal: förutom Kärrslätt, Saxby och Borby är det Förby, Tompo, Bussby, Hullo, Sviby, och namnskicket i övrigt påminner starkt om Nyland. Härtill kommer vissa terrängbeteckningar av intresse.

När man läser Jakobssons bok, har man en känsla av att man rör sig i ett vakuum. Gång på gång förs ens tankar till andra forskares reflektioner och resultat, men de berörs inte. I riksarkivet i Stockholm t ex finns avskrift av ett gränsdragningsprotokoll från 1514, som bl a Paul Johansen behandlat. Även om resultatet är i någon mån ovisst, så kan man dock dra den slutsatsen ur det att Spithamn tillkom på 1340-talet. Detta avfärdas av Jakobsson utan resonemang. Bebyggelsen i Eyland uppvisar mycket intressanta inslag i namnskicket, men inte heller dessa förhållanden nämns, trots att de ger upplysningar om bebyggelsens gång. Blumfeldts antagande att samband kan finnas mellan måttssystem i Estlands svenskbygd och trakter i Sverige avfärdas på ett sätt som efterlämnar ett frågetecken.

Jakobsson reser *sin* teori utan att kunna foga in någon urkund som bruk mellan de framdiskuterade byggstenarna. En organiserad invandring i den skala han förutsätter skulle väl ändå ha satt spår i källmaterialet, i all synnerhet som det skulle ha rört sig om immigration under olika perioder – Ormsö-Nuckö först och Eyland sedan. Mängder av mindre väsentliga skeenden än en organiserad invandring i olika etapper finns noterade. Fö tycks författaren ibland räkna med invandring av enskilda också, till Nuckö t ex, innan den

Gammal by i svenskbygden – Spithamn.

Foto Per Söderbäck.

organiserade koloniseringen kom till stånd. Vad kan i så fall dessa människor ha bidragit med för inslag i den bild vi har av den estlandssvenska bosättningen?

Om man tar allsidig hänsyn till forskningen på området, får man en betydligt mer invecklad bild av den estlandssvenska bebyggelsens uppkomst och utveckling än den Jakobsson ger. Fört och främst vill man ställa sig skeptisk till greppet att rycka ut Ösel-Wiek (låt vara tillsammans med Runö och i viss mån Rågöarna och Laydes) ur den stora helheten. Svenskar har funnits långt bort i Harrien, på Nargön, i Vippal och Korkis och anorstädes. De hör till helhetsbilden och spelar sin roll vid bedömningen av de stora problemen, även om man som i detta fall skulle rikta strålkastarna på de centrala områdena. Sedan skulle man vilja understryka den roll som städerna, särskilt Reval, har spelat. Reval har säkert varit genomgångsort, där många uppehållit sig längre eller kortare tid innan de bosatte sig på landet. Lågtyska lån i dialekterna bär vittne om detta.

Jakobsson säger sig inte vilja gå in på dialektforskningens och ortnamnsforskningens områden, eftersom han saknar språkvetenskaplig skolning. Det är en synpunkt som är värd all respekt. Men den fritar inte från kravet att ta hänsyn till dessa forskningsgrenars resultat. Ett positivare utnyttjande av andra historieforskarens arbeten och en öppnare attityd till andra discipliners resultat på det behandlade området skulle med säkerhet ha gjort detta

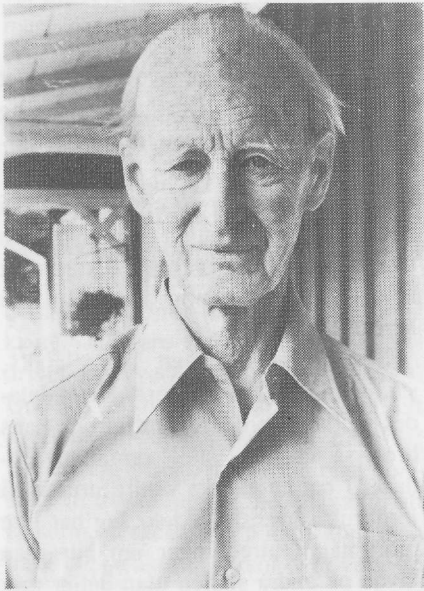
välskrivna och intressanta arbete till en mer nyanserad produkt av en grundlig och i många stycken skarpsinnig forskning.

Hittills har forskarna varit av den uppfattningen, att dateringen av Hapsals stadsrätt är riktig och att svenskar bosatt sig inom stiftet Ösel-Wiek före 1294. Härtill kan läggas, att inga orter anges i denna urkund; det står *wor dat were in onsem stichte van Osel* (var det än må vara i vårt stift Ösel), något som tyder på att svenskar fanns flerstädes. Teorin om organiserad invandring i större omfattning under kortare perioder motsägs av urkundsmaterialets tystnad, liksom i de flesta områden också av ortnamnens karaktär. Att immigranterna i betydande utsträckning kommit via städer, främst naturligtvis Reval, framgår som nämnts av lågtyska lån i dialekterna. Skikt av gamla kulturord pekar på olika ursprungsorter i Sverige och Finland. Så gör även ortnamnen.

Jakobssons bok vederlägger inte något av detta som den tidigare forskningen kommit fram till. Därmed framstår det också som mindre sannolikt att *svensk rätt*, i varje fall genomgående, skulle ha syftning speciellt på Hälsingelagens rättsbestämmelser.

Svante Jakobsson, *Osilia-Maritima 1227-1346*. Studier kring tillkomsten av svenska bosättningar i Balticum, i synnerhet inom biskopsstiftet Ösel-Wiek (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia. 112). Almqvist & Wiksell International i distribution. Pris 75:–

Till minnet av James Dickson

James Dicksons långa samhällliga verksamhet omspände ett vitt spektrum. Han var både militärflygare och kapten i armén, och han deltog som aktiv officer i finsk-ryska vinterkriget. Men han var också utbildad agronom och kunde därför sakkunnigt sköta godset Vikaryd utanför Alingsås. Redan vid unga år anförtroddes James Dickson förtroendeuppdrag i sin hemkommun. Han var under olika prioder också landstingsman och i nära tre decennier en i alla läger uppskattad och för sin lysande talekonst uppmärksam ledamot av Sveriges riksdag. James Dickson var dessutom bank- och affärsman, hovman – han var kammarherre hos Gustaf V – och en outtröttlig och framgångsrik kämpe för moralisk upprustning, ett engagemang som förde honom i kontakt med många av världens ledande politiker.

James Dickson var mycket intresserad av utrikespolitiska frågor. Detta intresse jämte hans kunskaper och hans position i samhället gjorde honom utmärkt lämpad att under 40-talets kritiska år delta i de delegationer som Sverige sände till Estland för att på olika sätt bistå estlandssvenskarna och skaffa information om deras politiska, materiella och andliga situation.

På utrikesdepartementets uppdrag reste i slutet av januari 1942 den första delegationen till Estland. Dess ledare

var James Dickson och två övriga medlemmar Gerhard Hafström och Carl Mothander. Ytterligare en resa företogs i slutet av juni samma år i Röda Korsets regi. Chef var nu majoren i Röda Korset Harald Porry men i övrigt hade delegationen samma sammansättning som vid föregående tillfälle. I början av september 1944 reste James Dickson för tredje gången till Estland, nu som representant för Kommittén för estlandssvenskarna.

Det råder ingen tvekan om att dessa resor till krigets Estland var utomordentligt krävande och delikata. Såväl tyska som estniska myndigheter var mycket misstänksamma beträffande delegationernas syfte, och därför övervakades delegationsmedlemmarnas minsta rörelse, och deras uttalanden registrerades och analyserades. De fick ganska snart erfara att man från tyskt håll önskade utnyttja Sveriges intresse för estlandssvenskarna i ett större politiskt sammanhang. Gärna såge man från tyskt håll att de svenska delegationerna till sina uppdragsgivare framförde att det dock var tyskar som befriat de svenska bygderna i Estland, att tyskarna tänkte införa en omfattande autonomi för denna germanska folkspillra och att estlandssvenskarna alltså kunde emotse en ljus framtid under tyskt hägn. Opinionsen i Sverige mot den tyska krigs- och ockupationspolitiken skulle härigenom dämpas – och varför kunde t.ex. inte ett svenskt-tyskt samarbete etableras kring gemensamma Östersjöproblem?

Frågor av denna typ komplicerade situationen. Framstötter från tyskt håll fick inte avspisas men inga löften fick heller ges. Delegationen reste runt i svenskbygderna åtföljd av tyska dignitärer av olika slag, som hellre ville komma in på storpolitiska frågor än konkreta åtgöranden för estlandssvenskarna. James Dickson visade här stor vaksamhet och diplomatiskt kunnande.

Men det var ej endast umgänget med tyskarna – och i viss mån esterna – som krävde diplomati. Även konfrontationen med estlandssvenskarna visade sig vara långt besvärligare än

man räknat med. När delegationsmedlemmarna ville diskutera estlandssvenskarnas andliga och materiella behov, få konkreta förslag till behövliga insatser från Sverige, fick de överallt samma svar: vi vill endast ett – bort härifrån, hem till Sverige. De rikssvenska delegaterna ställdes härigenom i en mycket brydsam situation. En förutsättning för att den svenska regeringsdelegationen skulle beviljas inresetillstånd hade varit att överflyttningsfrågan under inga villkor fick föras på tal. Och hur skulle man nu kunna vinna estlandssvenskarnas förtroende, när man måste vifta bort överflyttningsplanerna som oralistiska och dessutom söka måla ut en framtid för svenskarna i de gamla bygderna? Och när så hjälpsändningen i Röda Korsets regi kom med båtmotorer, jordbruksredskap, socker, sättpotatis etc etc och svenskar och tyskar reste runt och diskuterade var sjukstugor skulle inrättas, varifrån man skulle få präster till församlingarna och listor uppgjordes över böcker som skulle användas i de svenska skolorna, då trodde många att Sverige – paradoxalt nog – hade övergett sina fränder på de baltiska kusterna och öarna.

I samvaron med estlandssvenskarna fick James Dickson lov att behandla dessa svåra frågor – söka lugna de ivrigaste, bestämt avråda från flyktförsök, ställa i utsikt att frågan om en överflyttning kunde tas upp efter kriget eller t.o.m. framhålla att Sverige kanske inte var det idealland som många föreställde sig. Det var ju också väsentligt att den svenska delegationens resor inte bidrog till att skapa oro eller avund hos esterna. Den svenska hjälpsändningen överlämnades inte direkt till estlandssvenskarna utan först till det estniska röda korset (folkhjälpen). Det fick inte heller se ut som om tyskarna påtagligt favoriserade svenskarna framför esterna.

Stor betydelse för den fortsatta utvecklingen i överflyttningsfrågan fick James Dicksons personliga kontakter med den högste styresmannen i det ockuperade Estland, generalkommisariern Lietzmann. Under sin andra resa, den i Röda Korsets regi, fick James Dickson och major Porry bo på Kathrinenthals slott som generalkommissariens gäster. Det gavs vid måltider och

Gerhard Hafström och James Dickson framför Dorpats universitet jan.-febr. 1942 under den svenska delegations resa. Foto Hjalmar Pöhl.

i andra sammanhang osökta tillfällen att diskutera problem som gällde Estlands svenska befolkning, t.ex. överförandet av de estlandssvenskar som behövde adekvat sjukvård i Sverige och av dem som redan hade någon familjemedlem där. Generalkommissariaten vanns för denna tanke – ett stort framsteg, även om det kom att dröja ännu ett år med de s.k. sjuktransporterna. Berlin måste först övertalas.

När James Dickson i september 1944 skickades till Estland hade han en helt annan mission än vid de två föregående tillfällena. Överflyttnings-tanken hade inte kunnat hejdas. Ett stort antal estlandssvenskar hade alltsedan våren 1943 i småbåtar tagit sig över till Sverige, och under hösten och vintern 1943/44 hade sjuktransporterna medfört närmare 800 personer. Och nu, under sommaren 1944, följde ett slags legala transporter av äldre män, kvinnor och barn i Kommitténs för estlandssvenskarna regi med dr Ludwig Lienhard som verkställande ledamot. Dessa transporter skedde med de lokala tyska myndigheternas tillstånd, dvs med generalkommissariatsens men ej med den tyska riksregeringens godkännande. När det i september 1944 föreföll vara stopp för vidare transporter – skälen var invecklade – insåg man i Stockholm att kammarherre Dicksons auktoritet på nytt behövde sättas in för att få den tyska krigsbyråkratin i Reval att gå med på fortsatt evakuering. Resultatet blev positivt. Tack vare James Dicksons omdöme

Richard Aman

Estland i Nordiska Museet

Utställningen "Estland i Nordiska Museet", som anordnats med anledning av Esto 80, öppnades den 8 maj under mycket festliga former. Förutom flera tal förekom musik och dans av flera estniska folkdanslag. De flesta av de utställda föremålen kommer däremot från svenskbygden i Estland. De estlandssvenska samlingarna i museet uppgår till över tusen föremål, och en stor del av dem är utställda. Det är mycket intressant att se vilka verktyg våra förfäder använde och vilka kläder de hade på sig. Den som ännu inte varit där – gå och se den.

I programmet som vi fick står det att det gjorts flera studier av den estlandssvenska kulturen under 1920- och 30-talet. Bildmaterialet från dessa insamlingsresor visar ett reliktområde med ett levnadssätt som för tankarna flera hundra år bakåt i tiden.

Jag har aldrig varit på Runö, och livet på Rågö känner jag inte heller till, men eftersom dessa öars befolkning utgör endast en liten del av estlandssvenskarna, så kan man inte säga att

och goda handlag med bl.a. generalkommissarie Lietzmann kunde motorskonaren Juhan proppfull med flyktningar göra ännu en resa över Östersjön.

De svenska delegationernas resor i svenskbygden mitt under brinnande krig hade stor betydelse för estlandssvenskarnas fortsatta öden. Mer än någonsin tidigare manifesterade estlandssvenskarna inför de utsända rikssvenskarna sin vilja att bryta upp och bege sig till Sverige. Detta fick också de tyska och estniska myndigheterna veta. Delegationernas rapporter till sina respektive uppdragsgivare fick självfallet en avgörande betydelse för Sveriges fortsatta agerande i överflyttningsfrågan. I allt detta arbete spelar James Dickson en central roll. – Genom sin personliga integritet och diplomatiska smidighet banade han väg för vår folkstams räddning.

Elmar Nyman

alla estlandssvenskar levde så som det står i programmet. Därför kommer jag här med en hel del anmärkningar, särskilt när det gäller 1920- och 30-talet.

Här kommer jag att citera Nordiska museets program punkt för punkt, och talar sen om hur det förhöll sig i mitt hem, en helt vanlig bondgård på Nuckö, i Österby.

Min farfar ägde ett helt "stäl", sammanlagt 62 hektar jord. Detta delades mellan 2 bröder, min far och hans bror, så att vårt "stäl" omfattade endast 31 ha, en ganska vanlig storlek på jordbruk i svenskbygden. Jag har inte gjort några utredningar om hur man levde på andra ställen utan håller mig till mitt hem och dess närmaste omgivning. Jag är född 1918 och minns en stor del av 20-talet och hela 30-talet, de årtionden det här är fråga om. En del uppgifter har jag fått av min syster.

Enligt Nordiska Museets program, nedan betecknat NM, står det om föremål och redskap med anknytning till jordbruk, boskapsskötsel, jakt och fiske att de var tillverkade av material som funnits på platsen. De utmärks av en många gånger funktionellt betingad ålderdomlighet, likaväl som av sparsamhet och påhittighet vad gäller material och utformning.

Kommentar: Det är nog ganska länge sen dessa verktyg har använts. Så länge jag kan minnas har en grep hos oss sett ut som en sådan gör i Sverige år 1980. En spade likaså. Räf-sa gjorde man hemma. Den var något tyngre än lövräfsorna man har nu, men lättare än en kratta. Orven till liarna var bättre än de man har här. Skäran såg ut som den alltid har gjort. Den användes mycket lite, endast om man skar bladvass på hösten. "Töflopicka", redskap för potatisplockning, bestod av två smala böjda järnpinnar på ett kort skaft. Den hanterades lätt med en hand. Årder av trä med järnbill användes endast vid sättning och plockning av potatis samt när man rensade bort ogräs mellan raderna, "ker om töflana". All annan plöjning utfördes med vändplog. Vi hade 2 stycken,

olika stora. Plöjde med stålplög gjorde alla i byn. Tråharv med järnpinnar användes fortfarande omväxlande med fjäderharv. Plögarna och fjäderharven var inköpta innan jag föddes. Jag kommer däremot ihåg när vår andra skumplog, med 3 billar och på 3 hjul, köptes. Tröskverk, hästvandring, inköpte vi tillsammans med 3 andra gårdar något av de första åren på 1900-talet. Det var inte det första tröskverket i byn. Olas gård var före. 1921 fick Birkas Folkhög- och lantmannaskola ett tröskverk med tändkulemotor som sen tröskade åt bönderna i byarna runt omkring. Tidigare fanns det ett maskindrivet tröskverk i grannbyn Pasklep. Under 1920-talet kom det till flera, ett av dem tröskade långhalm, men det var ej nog effektivt, varför man fortsatte att tröska lite råg med slaga för att få halm att täcka den potatis som man hade ute på åkern i stukor över vintern. En av tröskverksägarna, som hade tändkulemotor, byggde själv en vagn till den, gjorde egenhändigt växellåda och körde så med sitt tröskverk från gård till gård. "Tölmasin" (kastmaskin), fläkt som skilde agnar, ax och ogräsfrö från säden, tillverkades av min farfar med herrgårdens som förlaga i slutet av 1800-talet. Slättermaskin köpte min far 1912, hästräfsa köptes i början av 1930-talet. Säden såddes för hand, men till klöverfrö, som är mycket finkornigt, hade vi en liten maskin.

Säden maldes i stora maskindrivna kvarnar som kunde mala allting från korngryn och havregryn till det finaste vetemjöl. Vi hade 5 stycken sådana kvarnar inom räckhåll, fast alla klarade inte hela sortimentet. Endast mjöl till djuren och ibland lite till grovt rågbröd malde man på väderkvarnar som fanns kvar sen gammalt. Vi hade egen väderkvarn.

NM: Jordbruket har sällan ensamt kunnat försörja gårdarna, utan olika binärningar har varit nödvändiga. Huvudansvaret för stora delar av jordbruksarbetet har vilat på kvinnorna, medan männen haft jakt och fiske på sin lott.

Komm.: I min hemby och i de flesta byar på Nuckö var det enbart jordbruket som försörjde gården. Det var männen som vattnade och gav hö åt hästarna men kvinnorna som skötte om korna och andra djur. Det var i regel

Familjen Aman utanför sitt boningshus i Österby.

männen som plöjde, körde hem hö och virke och högg i skogen, medan kvinnorna skötte hemmasysslorna. I regel, sade jag om männens arbete, för kvinnorna var ofta ute och arbetade tillsammans med männen och klarade även dessa sysslor. När det gällde skörd och andra större arbeten var alltid hela familjen med.

Jakt förekom överhuvudtaget inte som näring. Under 20-talet fanns det en arrendator som jagade för nöjes skull.

Fiske förekom väl ännu i början av 20-talet som tillfälligt husbehovsfiske från små roddbåtar, men på senare tid höll det på att dö ut. I slutet av 20-talet fanns det i byn två stora heldäckade fiskebåtar med styrhytt och motor nära aktern. De var utrustade för fiske av rödspätta. Några år in på 30-talet upphörde detta fiske.

Vårt fiskbehov, mest strömming, tillfredsställde vi genom att köpa av ormsöbor och enbybor som kom med sin fångster tidigt på sommarmorgnarna till gamla hamnen i Hapsal och där sålde från sina motorbåtar. Någon seglande fiskebåt har jag inte sett. Fisken rensades och röktes i bastun.

NM: Husdjursuppfödning skedde huvudsakligen för eget behov, endast i undantagsfall såldes någon kviga eller gris på marknaden, när köttillgången var större än nödvändigt.

Komm.: Vi hade varierande 5-8 kor, vart fjärde år en tjurkalv som fick bli 3 år gammal, omkring 20 får, 4 grisar per år och 2 hästar, hönor och tupp. Det var viktigt att ha många djur,

för åkerjorden var dålig och behövde mycket gödsel.

Den huvudsakliga penninginkomsten kom från mjölk och ägg. 1913 köptes en separator och så sålde man smör på torget i Hapsal. Några år in på 20-talet öppnades mejeri i grannbyn Birkas, men det lades ner igen några år in på 30-talet. En del gårdar sålde sin mjölk till matvaruaffärer i Hapsal. De flesta kalvarna sålde man också och vanligen 3 grisar per år. Fåren som slaktades på hösten behöll man för det mesta för egen del.

NM: Byggnadsskicket på den estlandssvenska landsbygden gav ännu på 1920-talet ett ålderdomligt intryck med kringbyggda gårdar i rundtimmer, höga halmtak och låga dörrar. Maten lagades vid öppen härd, redskapen var tunga, hemsmidda och hemsnidade.

Komm.: Som svar på detta visar jag här ett foto av ena ingången till mitt föräldrarhem, byggt 1910. Allting, både fönster och dörrar har min far gjort. Bilden är tagen 1918. I bakgrunden syns logen av kalksten. Jag tror inte att dörrarna var särskilt låga. Takhöjden i rummen var 235 à 240 cm. Matlagning vid öppen härd har jag aldrig sett, jag har inte ens sett en anordning där detta har varit möjligt.

Vilka redskap som skulle vara tunga, hemsmidda och hemsnidade vet jag inte. En rätt stor träslev hade vi som man kunde röra om i grytan med, men den var inte särskilt tung. En stor gryta som man kokade potatis till grisarna i var naturligtvis rätt tung. Den var inte hemsmidd. Hinkarna var dels

av galvaniserad, dels av emaljerad plåt. Mjölkståvan var likaledes emaljerad. Något träämbar har jag aldrig sett hemma hos oss.

När det gäller snickarverktyg så var de då i det närmaste desamma som idag. Hyvelbänken var densamma som idag. Min kusin i granngården tillverkade i början av 30-talet egenhändigt cirkelsåg, kutterhyvel som själv drog fram brädan den hyvlade, han gjorde metallsvav och metallhyvel. Maskinerna drevs med en fotogenmotor. Smedja hade han också. Hans två bröder hade under militärtjänsten lärt sig tillverka radiomottagare i slutet på 20-talet. Det var små kristallmottagare med hörlurar de gjorde. Jag fick också en av dem. Antenn spände jag mellan ena skorstenen på bostadshuset och evakueringsskorstenen på ladugården.

NM: Bohaget hade mycket litet färgsättning. Man finner inga rosmålad möbler, inga bonader på väggarna, knappast någon dekor på vardagstingen.

Komm.: Några rosmålade möbler hade vi inte, men det har vi inte nu heller. Möblerna var enbart fernissade, betsade och fernissade eller målade med täckande oljefärg. Farfars säng och en bänk var av obehandlat trä.

NM: Här är samlade så att säga standardmöblerna, som ingick i de flesta av öbornas hem på 1920-talet, långbordet, bänkarna, stolarna med halmsits, enkla rektangulära skåp och golvur med rakt fodral.

Komm.: Vårt boningshus bestod av två förstugor, en storstuga, omkring 6 x 6 meter, tre sovrum, kök, "bakse" och "klässpikarn". I "bakse", förrådet intill köket, förvarade man potatis, delvis i källaren under golvet, så att den skulle räcka för människor och grisar över hela vintern. Där fanns dessutom köttunnor och annat matförråd. "Klässpikarn" var förvaringsutrymme för kläder. Där hade kvinnorna var sin kista för enskilda tillhörigheter. Alla kistor var målade. Farmors kista, mycket stor, var dessutom fint snidad. Det var intressant att lyfta lite på locket till mammas kista och se på "tanona", rosor och blad, mycket naturtroget utförda, som äldre kvinnor burit i håret framför huvudduken.

Så kan vi se på möbleringen i storstugan. Golvet var obehandlat, väg-

Hyllning till Nils Tiberger

Den 28 maj fyllde Nils Tiberger åttio år. Det är ett långt liv han kan blicka tillbaka på, ett långt liv präglad av arbetsglädje och entusiasm för stora livsuppgifter. Människor som han måste vara lyckliga, de känner att deras uppgift har ett oförstörbart värde.

När vi talar om Nils Tiberger och hans livsuppgift, så tänker vi på hans forskning rörande estlandssvenskarna. Redan som ung kom han i kontakt med våra dialekter och vår kultur och fångades av dem, och han har sedan ägnat hela sitt liv åt utforskandet och beskrivandet dem. Och han är alltför verksam vid sitt arbetsbord på dialektarkivet i Uppsala.

För den yngre generation som inte har kommit i kontakt med Nils Tiberger kan det vara intressant med presentation av hans viktigaste insatser. Redan på 1920-talet gjorde han sina första resor till Estlands svenskbygder, där han först besökte Dagö och Lilla Rågö. Tack vare honom har den nu utdöda svenska dagödialekten räddats åt forskningen. Han beskrev också under dessa tidiga år rågösvenskan. När svenskbyborna kom till Sverige 1929 väntade nya uppgifter. Sedan har hans

garna var klädda med pärlspont till c:a 130 cm över golvet, sockel längst ner och avslutades upptill med en profile-rad list. Taket var av pärlspont. En ugn, c:a 150 x 200 cm av vit emaljerad kakel med utskjutande sockel och skulpterad fris upptill. Sådana ugnar hade även våra närmaste grannar.

Det stora bordet hade tjocka svarvade ben, allt av björk, fernissat – en bänk bakom bordet, målade – två bänkar med höga ryggestöd och armstöd vid ändarna, den ena fernissad – orgelharmonium, betsad och bonad ek. Dessutom bl.a. bokhylla, väggklocka, gungstol och på vintern ett bord för krukväxter. Någon stol med halmsits har jag aldrig suttit på. Det stora bordet som var vårt matbord var alltid täckt med vit linneduk. Till helgerna hade vi mattor på golvet.

NM: För dessa hårt arbetande bönder och fiskare gavs mycket litet utrymme för fest och lek. Festerna knöts

verksamhet undan för undan kommit att spänna över hela det estlandssvenska fältet.

Nils Tiberger har främst inriktat sig på de estlandssvenska folkmålen – han är ju nordist – men han har vartefter kommit att fördjupa sig i de flesta företeelser inom vår folkliga kultur.

Hans största arbete är den förnämliga, otroligt rikhaltiga kortordbok över de estlandssvenska folkmålen, som han under flera årtionden har sammanställt i dialektarkivet i Uppsala, men han har också startat en serie skrifter inom Gustav Adolfs Akademiens ram, Estlandssvenskarnas folkliga kultur, där många viktiga arbeten utkommit, både av honom själv och av andra forskare. Han har behandlat ståndssamhället hos oss, estlandssvenska språkdrag, runöbondens ägor, estlandssvenska husdjursnamn och i uppsatser bl a i Svenska landsmål publicerat en rad uppsatser från det estlandssvenska forskningsfältet.

Ett tack och en hyllning från estlandssvenskarna för allt detta! Ges må giva gōa lick ått tē å mång go årer än!

Edvin Lagman

främst till familjens högtider, bröllop, dop och begravning.

Komm.: Här undrar man vad man kallar för fest. Bl.a. brukar man väl sjunga i samband med fester. Estlandssvenskarna sjöng mycket. Den första sångkören på Nuckö bildades redan på 1800-talet. Omkring 1909 växte det fram en musikförening i Österby där medlemmarna sjöng fyrstämigt och spelade samtidigt olika instrument, 3 fioler, cello och basfiol, bandonium, cittra och flera gitarrer. De sjöng andliga sånger.

Profana sångkörer bildades hos oss först i början av 30-talet, men då sjöng man mycket. Jag har varit med i tre köror samtidigt. Söndagsövningarna vid Birkas folkhögskola slutade alltid med ringlekar. Dessa köror ordnade även med fester. Birkasvännerna, f.d. elever vid folkhögskolan, ordnade fester varje år två gånger. Dessa fester besöktes av ungdomar från hela

S.O.V:s trettiofemte årsmöte i Sverige

S.O.V:s styrelse 1980-81. Fr. v. Thomas Lorentz, v. ordförande och kassör, Algot Brun, bitr. kassör och spec. angelägenheter, Karin Espling-Ericsson, sekr., Tomas Dreijer, sammankallande i bygderådet, Hugo Mickelin, ordf., Manfred Hamberg, sammankallande i organisationsgruppen, Göran Treiberg, sammankallande i arkivgruppen. Foto Ronnie Ericsson

svenskbygden. Vid skolorna ordnade man alltid fester till jul och vår, och där var även äldre med.

Under 1930-talet växte sig idrottsrörelsen stark. Det tränades och tävlades flitigt och ungdomarna fick därvid tillfällen att träffas.

NM.: Kleins inventering av barns lekar gav inte många föremål. Barnen lekte mest med hemgjorda ting som inte ansetts värda att bevaras. Barnen fick också tidigt ta del i arbetslivet och deras lekålder blev kort.

Komm.: Det är alldeles riktigt att man inte hade några märkvärdiga leksaker. Jag hade några köpta leksaker, bl.a. en båt, men den seglade sämst av alla mina båtar. Det var mycket roligare att göra sina leksaker själv, eftersom man hade tillgång till både verktyg och material. Barnens första arbete var väl att valla får och kor, och då hade man jämnåriga kamrater med sig och hade utmärkta tillfällen att leka. Lekåldern blev ändå inte så kort. Annat var det förstås om man hade yngre syskon att passa.

Detta är alltså något om livet på en

gård av många, inte den bästa och inte den sämsta. Jag tror ändå inte att vi låg så många hundra år efter våra yrkesbröder här i landet.

Jag tror att Ernst Klein och Per Söderbäck var mest intresserade av det gamla. Allt nytt var ointressant för dem som museimän. Det nya som fanns var ointressant för ett museum. En gång när jag gick tillsammans med Per Söderbäck, diskuterade vi utvecklingen i svenskbygden i Estland efter kriget som för vår del slutade först 1920. Han sade: När jag kom till Estland 1923, tre år efter freden med Sovjetunionen, var de första estniska ord jag lärde mig "ei ole", det finns inte. När jag var där den sista gången, 1938, fanns det allting. Det saknades ingenting. Det var inte en revolution som gått över landet, utvecklingen hade gått som en explosion.

Denna uppfattning märker man inte i hans bok.

Jag kritiserar inte museets personal, och vi är mycket tacksamma för att dessa skrifter finns, men dateringen borde ha varit mera exakt så att miss- tolkningar kunnat undvikas.

Årsmötet hölls den 29 mars 1980 i Eesti Maja i Stockholm.

Dagen hade valts avsiktligt av historiska skäl. Den 29 mars 1945 konstituerades nämligen Svenska Odlingens Vänner i Sverige.

Antalet egna närvarande på årsmötet i år var 82 personer.

Ordföranden öppnade mötet och konstaterade att bland de närvarande fanns tre pionjärer från mötet 1945, nämligen Elmar Nyman, Viktor Aman och ordföranden själv. Det var självklart att mötet skulle välja Elmar till ordförande och Viktor till sekreterare vid kvällens möte.

Föreningens ordförande gav en översikt över S.O.V:s verksamhet, varefter följde parentation över estlandssvenskar och rikssvenskar med anknytning till S.O.V. som gått bort under året. Därefter sjöngs traditionsenligt "Jag lyfter mina händer".

Föreningens verksamhetsberättelse och revisorernas berättelse upplästes av föreningens sekreterare Karin Espling-Ericsson.

Mångårigre revisorn Ivar Stahl hade strax före 1979 års revisionsgenomgång insjuknat, och när dessa rader nedtecknas är IVAR borta från oss för alltid. Det ofattbara slutet kom helt oväntat: vår medarbetare och vän Ivar Stahl, född den 12 juli 1918 i Rickul, Spithamn (Vaudsa), avled i Stockholm den 19 april 1980 och jordfästes den 28 april 1980 i Silverdalskapellet i Sollentuna.

Tack, broder, för din gärning! Vila i frid!

Årsmötet valde följande funktionärer till poster, där mandattiden utgick årsmötet 1980:

1. Ordförande Hugo Mickelin, omval till 1981

2. Styrelsemedlemmar

Thomas Lorentz, omval till 1983

Algot Brun, nyval till 1983

Algot Brun invaldes efter Börje Nyman, som inte kunde ställa upp på grund av

En tredjedel av årsmötesdeltagarna har vår fotograf fått in på den här bilden. Foto Ronnie Ericsson

särskilt betungande arbetsuppgifter. Vi noterar med uppskattning, att han står kvar i organisationsgruppen.

3. Revisorer

John Engdahl, omval
Bertil Vesterman, nyval efter den bortgångne Ivar Stahl
Suppl. Joh. Massalin, nyval efter den i styrelsen invalde Algot Brun

4. Valberedning

Uno Lemberg, nyval (samman kallande)
Aina Dans-Karlsson, nyval
Johan Wallin, omval

Anm. Revisorerna väljs för ett år i sänder, likaså valberedningens medlemmar. Medlem i valberedning kan omväljas högst 2 gånger.

Årsmötesförhandlingarna upptog i övrigt följande.

Föreningens finansiella läge och Kustbon diskuterades. Hyran för expeditionlokalen har dubblerats. Kustbons tryckkostnader har årligen ökat. Lönersättningen från AMS ändras från 1 juli 1980 till s.k. lönebidrag med 90% av lönen. Från samma datum är S.O.V. arbetsgivare för våra två damer på expeditionen. Lyckligtvis är de anställda före 1 jan. 1980, vilket innebär, att vi först från 1 juli 1983 själva skall svara för 10% av lönen jämte alla sociala tillägg.

Föreningen vill redan i förväg tacka för alla penninggåvor och tips om källor för bidrag. Skulle inte estlandsvenskar utan arvingar vilja testamentera något till S.O.V? Så gör våra grannar esterna.

Glädjande nog har föreningens medlemsantal och Kustbons prenumerantstock ökat kontinuerligt.

Antal medlemmar	
1970	456
1980	776

Antal prenumeranter	
1970	1.361
1980	1.555

Efter det mötesordföranden tackat årsmötet och avslutat den officiella delen, fortsatte samvaron med kaffe och varma piroger från Maritas skafferier. Man köpte lotter, 581 stycken. Bland vinsterna fanns bl a två tavlor av den mångsysslade hedersmedlemmen Alexander Samberg. Tavlorna hamnade i villa Treiberg och villa Vesterby.

Så följde en uppskattad sång- och musikunderhållning av "hyrda" glada trubadurer: Anders Schilling och Kjell-Åke Ring. Som överraskning hade de tagit med sig en flick- och en pojkvän, vilka assisterade i några uppträdanden.

Så började en del förbereda hemfärden, men många var kvar när kvällen avslutades med Modersmålets sång.

Hugo Mickelin

Estland i Nordiska Museet

Utställningen "ESTLAND i NORDISKA MUSEET" öppnades högtidligt torsdagen den 8 maj 1980. Dagen innan ägde pressvisning rum.

Till öppningsfestligheterna hade flera hundra personer kommit.

Före rundvandringen i utställningslokalerna omfattade invigningsprogrammet:

- Välkomsthälsning av museets styresman Sune Zachrisson
- Tal och invigning av utställningen av ordföranden i Nordiska museets nämnd, riksdagsledamoten Rune Carlstein.
- Uppträdande med dans och musik av folkdansgruppen Kassari
- Solosång av Thomas Lorentz – som vanligt med hustrun Brigitta med inledningskommentarer och vid pianot.

Utförligare i nästa Kustbonsnummer.

HM.

Notiser

I Linköpings domkyrka promoverades den 29 maj till teknologie doktor Viiveke Fåk, dotter till Hilda Elenbo, född Alun från Pasklep. Liksom vid disputationen för två år sedan uppträdde Viiveke i Nuckö sockens folkdräkt. Skorna – skua – av svart skinn hade tillverkats enkom för denna festlighet av hennes morfar, gamle folkskolläraren Alun. Viiveke fick ta doktorshatten i handen i stället för på huvudet, hon var nämligen iklädd sin nuckö-mössa.

Viiveke Fåk blev för ett flertal år sedan känd över hela Sverige, när hon vann tiotusen kronorsfrågan i egyptologi.

Dräkt- och Slöjdsektionen inom Stockholms distrikt av Svenska ungdomsringen för bygdekultur träffades fredagen den 11 april på Jakobsbergsgård i Bredäng för att där stifta bekantskap med en unik kultur. Runöbon Jakob Steffensson visade nämligen bilder och berättade om Runö, och runöbor mannekängade i olika dräkter. Även typiska slöjdarter demonstrerades. Runödans visades och utövades. Runömat serverades.

Hebert Lagman

Människor jag mött

Under mina vandringar i krigsårens Ryssland kom jag i beröring med många säregna människor. Här skall jag berätta om ett par möten med dylika människor. Jag blev utskriven från ett sjukhus i Sibirien i september 1944, men som det inte fanns några möjligheter att resa tillbaka till Estland då, beslöt jag att ge mig ut på vandring. Därvid kom jag att så småningom hamna i ett litet samhälle vid namn Golovanevsk nere i Ukraina. I väntan på möjligheter till hemresa för mig inhyste man mig hos en gammal gumma, som bodde ensam i sin *hata* – så kallar ukrainarna sina små vita bostadshus.

Denna gamla gumma var märklig på mer än ett sätt som vi strax skall få se. Det som jag först lade märke till var hennes besynnerliga vana att tänka högt, eller snarare halvhögt, så att man ständigt kunde följa hennes tankeprocess och sålunda aldrig behövde sväva i ovisshet om vad hon tyckte eller tänkte om en. På grund av sin höga ålder var hon inte arbetspliktig, men hon var mycket vital och for omkring som ett torrt skinn och stoppade sin näsa i allt som förehades samt underlät aldrig att säga sin mening om alla och envar. Hon gav dessutom goda råd och förmaningar vart hon än kom, sak samma om det var fråga om privata saker eller kolchosens angelägenheter. Liksom alla andra drack hos *griljka* – hembränt vin av sockerbeter – med begärlighet och korsade sig framför helgonbilden i krubban. På kvällarna brukade hon hålla ett längre anförande framför denna. Detta började vanligtvis med "Jag fattiga syndare" ... osv. Men allteftersom hon drog sig till minnes alla de svårigheter och orättvisor som hon måst utstå under sitt långa liv, blev tonen alltmera utmanande och påträngande. Hon fäktade med armarna och slog sig för bröstet med ljudliga smållar. I vältaliga ordalag uppmanade hon Vår herre att mer än hittills rikta sin uppmärksamhet på henne. Han fick inte underlåta att dagligen vaka över hennes välfärd eller på annat sätt svika sina faderliga plikter gentemot henne,

vilket hittills, tyvärr så ofta varit fallet. För att Vår herre inte skulle tro att hon for med grundlös klagan framdrog hon en rad konkreta exempel på hur han låtit grannarna vederfaras sin stora nåd, samtidigt som han under högmod gått henne förbi. Som alltings skapare och herre borde han bättre kunna döma om vad som var rätt och billigt.

Här i världen var det så att man inte alltid kom fram med bara goda ord: någon gång behövdes det också litet hårdare tag. Själv hade hon aldrig stuckit under stol med sina åsikter eller underlåtit att säga sin mening där så varit av nöden, och även Vår herre borde nog finna sig i att få höra en del sanningsord då och då.

Vid det här laget hade det långa anförandet redan börjat trötta henne. Hon fann väl också att hon inte kunde gå längre i sina förmaningar av Vår herre; litet borde han nog också tänka själv! Tonen blev nu återigen ödmjuk och undfallande. Hon bad om tillgift för alla de synder och felsteg hon begått under dagens lopp – även hon var ju en syndig människa med sina svagheter och brister. Men ingenting ville hon dölja för den Allsmäktige, inte ens det minsta lilla felsteg. Hon klädde av sig helt inför honom som hon var. För att åskådliggöra detta och understryka hur allvarligt detta var menat lät hon kjolarna falla i golvet.

Hela detta anförande varade i ungefär en kvart. Då hon slutat kröp hon tyst upp på liggbänken vid ugnen. Det betydde att all verksamhet för dagen var avslutad och hon tänkte inte ens högt mera. Snart somnade hon i saligt medvetande om att hon gjort sin plikt inför både Gud och människor.

Jag låg en stund i stilla undran över denna intima och tämligen respektlösa inställning till vad hon ansåg som sin gudom. Ryssarna brukar i allmänhet inte skräda orden, men det här var ändå unikt i mitt tycke. Då hon trodde sig ha blivit särskilt förorättad, betjänade hon sig av ord som man nästan kunnat taga för hädelse, och jag ville knappt tro mina öron, då hon en kväll i förbittringen lät sig undfalla ordet *prostitutka*

– det var jungfru Marias bild det var fråga om. Kanske tyckte hon att det kvinnor emellan inte var så noga med formaliteterna och att man vid behov kunde ta sig litet friheter. Till slut bad hon ju ändå om tillgift och då var det nog bäst att dessförinnan säga ut allt man hade på hjärtat.

Efter ett par veckors vistelse i Golovanevsk kom äntligen tillståndet från estniska sovjetregeringen att jag kunde resa hem. Det var i början av december. Jag tog då farväl av gumman och satte mig på tåget norrut. I Charkov sammanträffade jag med en byggnadsingenjör från Leningrad, som varit på resa söderut och nu var på väg tillbaka till sin hemstad. Jag slog följe med honom, och av någon anledning tog han mig under sitt särskilda beskydd. Han var pratsam och skrytsam, men som jag behövde hans hjälp lät jag honom hållas. Utan honom skulle jag kanske haft svårt att orientera mig i Moskva.

Vi ankom till Moskva vid sextiden på morgonen. Det var nedmörkt ännu. Som vi anlät söderifrån, måste vi till en annan station för att komma vidare till Leningrad. Denna låg i en helt annan del av staden. Vi åkte ett stycke med tunnelbanan, och resten av vägen gick vi till fots. De andra som varit med mig gav sig i väg det fortaste de kunde, men så erinrade sig byggnadsingenjören mig och kom tillbaka.

–Du din stackare kan ju ingenting göra på egen hand och kommer nog bort om jag inte visar dig vägen, sade han. Han fortsatte därefter i jämn takt med mig. Det visade sig att stationen inte låg på mera än ett par hundra meters avstånd så att det inte fanns alltför stora möjligheter att gå vilse.

Som tåget till Leningrad skulle avgå först sent på kvällen, var vi tvungna att vänta i Moskva hela dagen. Jag fick mina papper stämplade i god tid och så var det bara att vänta. Min skyddsängel, byggnadsingenjören, förkortade väntetiden med att då och då göra små utflykter till restaurangen. Därifrån återkom han för varje gång allt mera upplivad och skrytsam. Gang på gång framhöll han för mig vilka tjänster han gjort mig genom att ta mig under sitt beskydd. Det var bara ryssarna som kunde göra sådant; de var de bästa människorna i världen. Han blev näs-

Jubileumserbjudande

prenumeration på Kustbon

35 år har gått sedan estlandssvenskarnas Kulturförening Svenska Odlingens Vänner konstituerades i Sverige. Föreningens tidning, Kustbon, är en förbindelselänk mellan estlandssvenskarna. Även ester och svenskar är prenumeranter på tidningen.

Vi erbjuder nu alla, som kanske har läst Kustbon hos släkt eller vänner, att själv prenumerera till ett förmånligt pris. Samma sak gäller dig som aldrig läst eller sett Kustbon tidigare.

Betala endast 40:– till Svenska Odlingens Vänner & Kustbon, postgiro 35 13 11–6. Då kommer du att få Kustbon ända fram till 1982. Ge gärna bort tidningen i present också.

Skriv namn och adress tydligt.

tan rörd till tårar över sitt ädelmod, och fram mot kvällen inbjöd han mig i ett anfall av storsinhet att äta kvällsmat med honom i restaurangen. Denna var visserligen avsedd bara för officerrare och högre uppsatta tjänstemän, men han skulle nog ordna med den saken, försäkrade han.

Portieren tittade misstänksamt på min person och i synnerhet på mitt träben då vi kom in genom dörren. Han gjorde min av att vilja stänga vägen för mig och mumlade någonting om att restaurangen inte var till för den sortens personer. Min vän byggnadsingenjören lade sig emellertid ut för mig, varvid han bl.a. förklarade att jag var "utlänning" och så lät han nåd gå före rätt.

Det visade sig att det bara fanns soppa kvar att få, varför vi tog var sin tallrik samt ett glas brännvin. Efter slutad måltid tackade jag och sade att det smakat gott. Men han menade ringaktande att det ingenting var att tala om. Om jag någon gång komme till en restaurang i Leningrad skulle jag få se. Men därtill skulle jag knappast få tillfälle.

Min gode vän byggnadsingenjören var nu ordentligt berusad och nästan rörd till tårar. Efter vad han nu gjort för mig kunde han hoppas, ja, han

RÅGÖBORNAS frihetsbrev

av professor SIGURD ERIXON

I nedanstående artikel, troligen ur en söndagsbilaga till Svenska Dagbladet 1940, berättar professor Sigurd Erixon om ett besök på Rågöarna 1934, varvid han fick ta hand om rågöbornas frihetsbrev.

Rågöborna ha fått sin önskan uppfylld att komma till Sverige. Långe rådde ovisshet om hur det skulle bli. Ibland tycktes saken avgjord, ibland syntes den ställd på framtiden. Skulle de komma eller inte? De kommo. Det kan

krävde att jag aldrig i hela mitt liv skulle tala eller ens tänka något ont och dåligt om ryssarna. Han knöt nävarna och skakade dem hotande vid blotta tanken på en dylik nedrighet från min sida. Jag lugnade honom och försäkrade, att jag alltid skulle tala om ryssarna efter förtjänst.

Vi ankom till Leningrad följande kväll. Där tog jag avsked av byggnadsingenjören och fortsatte på egen hand hemåt menade jag.

Någon hemkomst blev det emellertid inte, eftersom det inte fanns något hem mera.

då vara anledning att ägna dessa nya rikssvenskars öde en smula eftertanke. Frågan om rågöborna har helt naturligt berört oss på ett annat och mera intimt sätt än flertalet andra flyktningsfrågor.

Vid ett besök i Estland i juni 1934 gjorde jag en visit i svenskbygderna där. I Baltischport fick jag hyra en motorbåt och med en käck och pratsam svenskättling vid styret gjorde jag med ett litet resällskap en färd över till Lilla och Stora Rågö, som blev minnesvärd ur flera synpunkter. Det var en strålände sommarhelg med blå himmel och blått hav och lätta brisar och det var med många förväntningar, som vi landstego på dessa gröna, låga öar, som det gällde att hastigt inventera, om vi skulle kunna hinna att på en enda dag lära känna dem och inhämta något om deras ålderdomliga kultur,

som vi hört så mycket talas om. Befolkningen var koncentrerad till ett par större byar och några mindre boplatser. De små samhällen, som mötte våra ögon, verkade på något sällsamt sätt som gamla gengångare av de byar, som för sekler sedan böra ha existerat i vårt eget lands södra delar. Låga, gråa, timrade, halmtäckta kojor lågo i rader och fyrkanter i stora klungor, där allt vittnade om blygsamma villkor och fullständig oberördhet av nutidsformer och moderna påhitt.

Det är klart att en etnolog här kände sig som anländ till ett dukat bord. Att komma till tals med befolkningen var icke svårt. En vandring genom gårdarna avslöjade både många idyller och kulturella värden, men också tydligt armod. Av särskilt intresse var en mångsidighet i arbete och verksamheter, som numera endast sällan kan iaktas i vårt eget land men som en gång gjort sig gällande även här innan naturhushållningen såg sina bästa dagar.

Jag kom in i åldermannens hus i byn på Stora Rågö. Han satt barfota på sin säng i sin slitna vardagsdräkt och sysslade med något. Vid vårt inträde kom han oss till mötes och hälsade vänligt. Det var ganska många saker, som jag behövde fråga om, och det var ingen svårighet att få svar vare sig frågorna gällde gamla eller nya ting. Han var van, ty rektor Söderbäck hade åtskilliga gånger varit här från Birkas folkhögskola och samlat uppgifter för en skildring av ön. Åldermannen hette Äng Grön och berättade med mycken iver om öbornas leverne men mest om deras bekymmer. Han kom bland annat in på deras stora rättstvist. När Estland 1918 gjorde sig självständigt, blevo bönderna också självägande och godsens uppdelades och utportionerades. Varje nybliven bonde måste då betala en avgift till estniska staten som ett slags lösen, men rågösvenskarna hade vägrat att göra detta. De förklarade, att de voro fria förut. Deras fria ställning var garanterad av svenska kungar, men deras jord hade efter Rysslands seger på 1700-talet orättmätigt lagts under ett gods på fastlandet som icke endast tillskansade sig själva den jordränta, som skulle tillkomma staten, utan även utpressade grovt arrande och förvandlande öborna till sina underlydande emot allt vad rätt och

Advokatfirman Ervin Pang AB

Wahrendorffsgatan 8, 5 tr. 111 47 Stockholm

Telefoner: 08-21 80 50, 21 70 30

Innehavaren: Advokaten Ervin Pang

Bitr. jurist: Jur. kand. Ethel Pang

Sekreterare: Fru Inga-Britt Larsson

Allmän praktik · Rättegångar

Vi önskar informera om att verksamheten i samband med omorganisation utvidgats till företrädesvis *familje- och arvsrätt*, ss. upprättande o. verkställande av testamenten, bouppteckningar, boutredningar, dödsboförvaltning, arvskiften, skilsmässor, äktenskapsförord m m, *fastighetsrätt*, fastighetsöverlåtelser, *skatterätt*, deklARATIONER, utlännings- och *internationella ärenden* främst med anknytning till estnisk-, tysk- engelskspråkiga länder.

Advokatfirman lämnar allmän rättshjälp och biträde för rättsskyddsförsäkring.

billigt var. När dessa bojor avskakades i och med republikens tillkomst 1918 var det endast ett återställande av deras ursprungliga rättstillstånd, ansågo svenskbönderna, och de sökte inför domstol bli befriade från de nya avgifterna. Men de förlorade processen. Meningens vore nu, sade Äng Grön, att fullfölja denna i en högre instans och då skulle man också återropa de gamla frihetsbrevens från svensktiden. "Jag har de där breven här under sängen", sade han, och pekade på ett litet fyrkantigt skrin på golvet. Jag var naturligtvis intresserad att få se dokumenten. Han tog fram dem och vi stavade oss igenom några stycken. Det äldsta var ett frihetsbrev utfärdat av drottning Kristina och undertecknat 1638. Ett annat härrörde från Karl XI 1684. Dessutom fanns en del andra, yngre dokument. Medan jag satt och skrev av breven, uttryckte åldermannen sin rädsla för att de skulle gå förlorade. "Jag har inget annat sätt att gömma dem än i skrinet här", sade han, "och de äro så lätta att stjäla. Jag misstror våra motståndare i processen. En vacker dag komma de nog och lägga beslag på breven och vad skola vi då göra? Jag tror det blir bäst att lämna dem till er. Ni kan ta dem med till Sverige och gömma dem där åt oss. Då veta vi åtminstone att de inte så lätt kunna stjälas bort". Jag måste erkänna, att jag blev både överraskad och smickrad över detta hastigt vunna för-

troende, som övergick vad jag någon varit med om. Jag uttryckte några betänkligheter, men åldermannen hade fattat sitt beslut och jag hade varken lust eller anledning att mera säga emot. "Jag skall ta hand om och svara för dem", sade jag, "och jag skall sända er kopior av dem, när jag kommer tillbaka till Stockholm, med tydligt utskrivnen text, så att ni själva kunna läsa och begagna dem. Om ni sedan själva behöva dem, så veta ni var de finnas, och jag skall se till att de återsändas, om ni kräva det". – Jag färdades från ön med de båda pergamentbrevens i fickan, där de kändes som en dyrbar skatt, som anförtratts i min vård. Den strålande dagen fick sin särskilda färgton genom denna upplevelse och den har etsats sig in i mitt minne. När jag sedan kom tillbaka till Stockholm, deponerade jag breven i Nordiska museets arkiv, där de alljämt förvaras. Kopiorna avsändes, men jag har aldrig sedan hört något från Äng Grön. Jag antar dock att han fick kopiorna och att de kunde begagnas i öbornas fortsatta kamp för sin rätt.

När nu Rågöborna drivits bort och måst lämna hus och hem begiva de sig till Stockholm. Det är väl av samma skäl som när de lämnade sina frihetsbrev. De ha förtroende för Sverige och här hoppas de att ingen orätt skall ske dem.

(forts nästa nr.)

Hjärtligt välkommen

till

estlandssvenskarnas traditionella

HEMBYGDSDAG

SOM HÅLLES SÖNDAGEN DEN 24 AUGUSTI 1980

I "Spårvägsrestaurangen" Sofielundsvägen 13

Blåsut, Enskede, Stockholm

(samma plats som föregående år)

Programmet börjar kl 10.30

BO NIKANDER från Pargas, Svenskfinland

berättar kring bilder tagna år 1933 i

Estlands svenskbygd.

STYRBJÖRN BERGELT,

spelar tagelharpa. Han är själen i en färsk LP-skiva med gamla melodier på tagelharpa och videflöjt – en musikalisk resa över harpans historiska spelområden, bl.a. med "laikar" från Ormsö.

RÅGÖBORNAS DANSLAG FÖRTÄRING – LOTTERI

Färdsätt: Tunnelbana 18, hållplats Blåsut
Bil – Nynäsvägen till Sofielundsplan.
Därifrån Sofielundsvägen till Mobils b/
och parkering

Styrelsen för

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Upplysningar

Till alla som studerat vid gymnasium i Hapsal – det svenska eller estniska –, vid folkskollärarseminariet i Vik eller vid yrkesskolan (tööstuskool).

Under esternas festivalvecka i juli 1980 har vi tänkt att liksom andra skolor ha en gemensam träff för alla intresserade, som längre eller kortare tid varit elever vid de ovan nämnda läroanstalterna. Vi avser att samlas till en enkel lunch med trevlig samvaro.

Samlig onsdag den 9 juli 1980, kl 12.00, troligen på restaurang Anglais vid Humlegården, Stockholm. Är du intresserad av att vara med, ta då kontakt med undertecknad omedelbart efter det du läst denna notis i Kustbon. Du får då också definitivt besked om platsen. Vi måste boka antalet deltagare i förväg. Meddela alla andra som du tror inte har Kustbon.

Hugo Mickelin
Tel. hem 08-910811
exp. 08-324878

S.O.V:s och Kustbons expedition-Arket

Vikingagatan 25, 1/2 tr ned är under juni-augusti 1980 öppen för allmänheten måndag–onsdag kl. 09.00–12.00

Styrelsen för "HANS OCH LYDIA PÖHLS MINNESFOND..."

(Statuterna publicerade i Kustbons juni-nummer 1978)

består av:

Ivar Poëll, ordförande
Hugo Mickelin, vice ordförande
Elmar Nyman, sekreterare
Thomas Lorentz, adj. ledamot

ALLA ESTLANDSSVENSKAR

och deras gynnare

är välkomna till

NORDISKA MUSEET

söndagen den 13 juli 1980 kl 13.00

för att se

RÅGÖBORNAS DANSLAG

uppträda

för att se

utställningen

"Estland i Nordiska Museet"

Förhandsmeddelande

HÖSTFESTEN

hålls lördagen den 8 nov. 1980
i Spårvägsrestaurangen,
Blåsut, Enskede, Stockholm

UPPROP

Styrelsens strävan är att även på årets hembygdsgdag lotta ut fina vinster.

Du som kan och vill skänka eller sälja något till lotteriet, v.v. hör av Dig till vår expedition per brev eller tel. eller framförallt vid ett besök.

För planering av lotteripaketet är det önskvärt att föremålen samlas på exp. före hembygdsgdagen.

Vi bockar och tackar i förväg.

Viktigt meddelande från styrelsen för S.O.V.

Gäller KUSTBONS prenumerantavgift 1980

På inbetalningskortet, som följde med KUSTBONs decembernummer 1979, står klart och tydligt:

''Betalas snarast, men senast den 1 mars 1980''.

Om Du ej erlagt vare sig pren.avgiften eller det blygsamma beloppet för att som medlem i vår förening känna Dig hemma i vår estlandssvenska gemenskap, så läser Du detta meddelande som en påminnelse vid midsommartid 1980, när Du mottagit årets andra nummer.

Ryck till och gå genast till Posten. Varför? Jo:

De efterslänrare som till utgången av juli månad ej erlagt sina avgifter får ingen KUSTBON nr 3 i sept. 1980.

STÖD FÖRENINGENS MÅL ATT BEVARA OCH ARKIVERA MINNET AV DEN ESTLANDSSVENSKA BYGDEKULTUREN OCH DEN TILL HISTORIEN GÅNGNA HEMBYGDEN!

Hugo Mickelin

ESTO 80

Som komplettering av min information i Kustbons föregående nummer lämnas enligt nedanstående vissa nya detaljer, som torde vara av intresse för oss estlandssvenskar.

Söndagen 6 juli kl 13.00

Festivalen öppnas i Kungsträdgården

Söndagen 6 juli kl 15.00

Festgudstjänst i Jakobs kyrka

Torsdagen 10 juli 19.00

Ljusfest med folkdans- och gymnastikuppvisningar samt körsång på Isstadion under drygt en och en halv timme.

Över 1000 personer uppträder och plats finns för närmare 10.000.

Fredagen 11 juli 10.30

börjar samlingen i Humlegården till FESTTÅG. Start kl 11.45 med mål Kungsträdgården, där slutdelen av tåget beräknas vara framme kl. 13.45.

SL och två övriga orkestrar spelar och marscherar med. Festtågskommittén värdesätter att alla kvinnor i möjligaste mån uppträder i folkdräkter.

Söndagen 13 juli 13.00

uppträder Rågöbornas danslag på Nordiska Museet, där utställningen av museets egna samlingar av estlandssvenska och estniska föremål högtidligen öppnades redan den 8 maj.

I anslutning till FESTIVALEN har Stockholms stadsförvaltning mottagning för 600 inbjudna gäster måndagen den 7 juli kl 12.00.

Ordföranden i Stockholms kommunfullmäktige har riktat följande välkomsthälsning till festivaldeltagarna:

I början av juli 1980 anordnas i Stockholm en stor estnisk kulturfestival under namnet Esto 80 till vilken ester från hela världen inbjudits. Det omfattande programmet är rikt differentierat och bör kunna tillfredsställa de mest skilda önskemål och intressen. Då vi inom Stockholms kommuns ledning gläder oss åt att detta stora arrangemang förlagts till vår stad så beror detta naturligtvis på att många ester här i Sverige fått sitt andra hemland och att många av dem är bosatta i Stockholm. Men vi gläder oss också över att deltagarna i kulturfestivalen under några som vi hoppas vackra sommandagar kommer att sätta sin prägel på vår stad och också besöka såväl Stadshuset, en av stadens vackraste byggnader, som mässhallarna i Älv-

Glad

midsommar

önskas

KUSTBON:S

alla läsare.

Red.

sjö, i vilka kommunen är medintressent. På Stockholms kommuns vägnar ber jag att få hälsa alla ester välkomna till Stockholm och Esto 80 i juli 1980.

Rutger Palme

Ordf i Stockholms kommunfullmäktige

Med anledning av ESTO 80-festivalen ger SL – Storstockholms Lokaltrafik ut ett särskilt med estniskt emblem dekorerat kongresskort, gällande som färdmedel under hela juli månad 1980 på SLs tunnelbane-, buss- och tåglinjer. Kortet, 35:- för pensionärer och ungdom under 16 år samt 70:- för övriga, säljes redan i ESTO-byrån, Wallingatan 32. Försäljningen kommer att utvidgas till SL-informationen vid Sergels Torg fr o m den 25 juni samt under själva ESTO-veckan 7–12 juli till ESTO-center i Stadsteaterns foajé, Barnhusgatan.

Köp kortet för Dig själv och för Dina gästande vänner. Alla ESTO-aktiviteter försiggår inom räckhåll för SLs trafikapparat.

Detta är det bekvämaste och billigaste kommunikationssättet i Stockholm.

Samtidigt får Du en souvenir av bestående värde från ESTO-80.

Familjenytt

Födda

En son
Marie och Sören Westerman
Akademiska sjukhuset, Uppsala
8 nov. 1979

En dotter
Gunilla och Olle Klippberg
Lövenströmska Lasarettet, 17 febr. 1980

Döda

Elisabeth Saar, född 1 okt. 1899 i Hapsal
avled 4 maj 1979 i Toronto

Maria Rönnkvist, född 14 sept. 1922 på Ormsö
avled 8 febr. 1980

Rosine Tui, född 13 sept. 1911 i Rickul
avled 13 febr. 1980 i Eskilstuna

Anders Vidgren, född 26 nov. 1897 på Ormsö
avled 30 april 1980 i Stockholm

Lars Kornblom, född 1 febr. 1896 på Ormsö
avled 11 april 1980 i Stockholm

Johannes Vahemaa, född 11 mars 1904 i Vippal
avled 13 april 1980 i Kumla

Vår kära
Katarina Fällman

* 7/10 1900
† 8/4 1980

har i dag lämnat oss i
stor sorg och saknad.

AGNETA och ANDERS
Syskonbarn
Släkt och vänner

*Vi hann ej säga Dig
farväl
ty döden kom så fort
Men låt oss säga Dig
vårt tack
vid Evighetens port.*

Min älskade Make
vår käre Pappa
och Morfar

Lars Kornblom

* 1 februari 1896
på Ormsö

har i dag lämnat oss
i djup sorg och saknad.

Enskede 11 april 1980

KATARINA
ELVINE och GUSTAV
ALIDA och GÖTE
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Tom blir platsen
i hemmets vrå
Tung blir vägen att
ensam gå
Tack älskade Make
för år som gått
Tack käre Pappa
för allt vi fått
Välsignat vare Ditt
minne*

Min älskade Make
vår käre Far och Farfar

Ivar Stahl

f. den 12 juli 1918
har i dag lämnat oss

Sörjd och saknad
Sollentuna den 19 april 1980

EMMA
Carl-Ivar och Nina
Fredric

*Flitiga och strävsam då
krafterna räckte
Stilla och nöjd Du levat Din tid
Ända tills allmakten livslågan släckte
Ljust är Ditt minne
vila i frid*

Min älskade Maka,
vår kära lilla Mamma
Svärmor och Mormor

Katarina Sandell

* 25/12 1894 på Ormsö

har i dag fått flytta till sitt himmelska
hem. Lämnande oss, övrig släkt och
vänner i djup sorg och saknad.

Huddinge den 13 februari 1980

ANDERS

Maria och Erik
Katarina och Hans
Barnbarnen
Filadelfiaförsamlingen,
Stockholm, och Huddingegruppen
Vila i frid till
uppståndelsens morgon.

*Lilla mor, o vårt hjärta är så
fullt utav tack till dig,
Vi som aldrig kunnat fatta vad
det var att mista dig.
Herren giver många gåvor här
på jorden om igen,
men han giver blott en moder
Henne får vi ej igen.*

Min älskade Make,
vår käre Far,
Svärfar och Morfar

Johan Sjöman

* 18/6 1905

har i dag hastigt lämnat oss i stor
sorg och saknad

Stockholm
den 31 mars 1980

MARIA

Ulla och Bror
Birgitta och Jim
Partik, Magnus
Ann-Charlotte
Släkt och vänner
Filadelfiaförsamlingen
i Stockholm

*Hans älsklingsång var
nr 379 i Segertoner
"... Vila för slitna tankar
Läkedom för öppna sår
Fäste för själens ankar
Kärlek som allt förmår."*

Vår käre Far
och Morfar

Erik Stahl

född den 10/7 1904 i Rickul
död den 14 maj 1980 i Strängnäs

Barn
Barnbarn
Syskon
Släkt och vänner

*Jordens oro viker
för den frid som varar*

Hans Wahlberg

* 11 september 1898
min älskade Make
vår käre Pappa
Morfar och Farfar

har i dag stilla lämnat
oss i sorg och saknad.

Bromma 5 februari 1980

AGNETA
MARIA och SVEN
INGVAR och BARBRO
Barnbarn
Syskon
Släkt och vänner

*Aldrig komma vi att
glömma
Vad Du gjort i gången
tid.
Tack för all Din omsorg
ömma,
Tack Du käre, sov i frid.*

Min älskade Make,
vår käre

Anton Westerholm

f. den 30 april 1901
har hastigt lämnat oss, övrig släkt
och vänner i sorg och saknad.
Österbyn, Gräsö den 11 mars 1980

LISETTE
Agnes och Rune
Meta och Gunnar
Einar och Aina
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Olga Kaljurand

*Du somande stilla då färden var slut,
Från allt vad Du lidit Du nu vilar ut.
I tacksamt minne hos oss Du skall
bo,
Vi unnar Dig vila i ro.*

Vår käre Far
Morfar och Farfar

Johan Söderlund

* 13 okt. 1896
Insomande stilla,
Sörjd - Saknad.

Huddinge 14 mars 1980

BARN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Syskon
Släkt och vänner

*Nu hjärtats frid ej störes
av världens oro mer
Ty Du har funnit landet,
där solen ej går ner.*

*Alltid så lugn och stilla
Tålig intill slutet Du var
Så förbliver vårt minne.
Tack för Din godhet Far.
Vila i Frid*

Vår Kära Mor
Farmor och Mormor

Lovisa Westerberg

f. Mählberg
* 25 oktober 1893 Rickul
har stilla insomnat
Stockholm 16 mars 1980

Sörjd och saknad

Barn
Barnbarn,
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Ett grånande huvud har
lagt sig till ro
Tankar och oro fått vila
Nu har Du gått till ett sällare bo
Där Din kära gått före
att vila.*

Min älskade Make
Vår käre Bror

Fredrik Westerman

f. 25.2.1918 i Paj, Rickul
har i dag insomnat i tron
på sin Frälsare.
Sörjd och saknad men i ljust
minne bevarad av oss maka,
syskon, släkt och vänner.
Huddinge 16.1.1980

HELMI
Ingeborg Harry
Rosalie Erik
Sven Gerd
Harald Ingegerd
Axel Ingrid
Syskonbarnen

*Du kämpade så tappert
mot sjukdom som var svår
Du såg det som var vackert
och längtade till vår
Vi som stod dig nära
vår saknad är så stor
Från alla dina kära
vårt tack, sov i ro!*

Bemärkelsedagar

3:e kvartalet 1980

90 år

Liisa Pihlasaar, född 26 juli 1890, Dagö.
Elvine Saarnak, född Luitsi 10 aug. 1890, Hapsal.

85 år

Katarina Nyman, född Fält 1 juli 1895, Ormsö.
Herman Grenfeldt, född 11 juli 1895, Rickul.
Johannes Targama, född 5 aug. 1895, Vippal.
Maria Blomberg, född 8 aug. 1895, Rickul.
Katarina Bergström, född Alström, 17 aug. 1895, Ormsö.
Herman Hamberg, född 20 sept. 1895, Rickul.

80 år

Maria Söderlund, född Timmerman 5 juli 1900, Nuckö.
Katarina Åkerman, född Kornblom 16 juli 1900, Ormsö.
Johannes Engman, född 17 juli 1900, Nuckö.
August Stahl, född 17 juli 1900, Rickul.
Ludmila Andersson, född Lahnovski 23 juli 1900, Reval.
Gertrud Lundkvist, född Bergström 3 aug. 1900, Ormsö.
Johanna Dyrblom, född Vapper 8 aug. 1900, Nuckö.
Olga Blomberg, född Koinberg 14 aug. 1900, Rickul.
August Stahlman, född 20 aug. 1900, Nuckö.
Hilda Loorand-Vestersten, född Fabel 3 sept. 1900, Reval.
Emil August Borrmann, född 8 sept. 1900, Rickul.
Emilia Dahl, född Tanell 8 sept. 1900, Reval.
Johannes Niinemets, född 9 sept. 1900, Vippal.
Herman Blees, född 19 sept. 1900, Rickul.
Katarina Bergström, född Svärd 20 sept. 1900, Nuckö.
Johanna Aman, född 22 sept. 1900, Nuckö.
Olga Barud, född Vabi 25 sept. 1900, Reval.
Rosalie Kask, född Adelman 29 sept. 1900, Nuckö.
Anders Lindva, född 30 sept. 1900, Ormsö.

75 år

Karin Boman, född 3 juli 1905, Reval.
Elfride Kungla, född Söderman 6 juli 1905, Vippal.
Gertrud Lilja, född Lindros 11 juli 1905, Ormsö.
Johannes Villman, född 11 juli 1905, Reval.
Ingeborg Grave, född Masing 12 juli 1905, Reval.
Guri Arula, född 14 juli 1905, Reval.
Elvine Granback, född Heldring 21 juli 1905, Rickul.
Axel Lundgren, född 28 juli 1905, Nuckö.
Eduard Kuuskne, född 30 juli 1905, Reval.
Bruno Jöers, född 4 aug. 1905, Rickul.
Maria Gäddman, född Storholm 8 aug. 1905, Ormsö.
Johannes Mählberg, född 14 aug. 1905, Rickul.

Hans Kyrkslätt, född 15 aug. 1905, Ormsö.
Helena Ellerbusk, född Mass 18 aug. 1905, Runö.
Pauline Ive Kask, född Ruhno 22 aug. 1905, Reval.
Mary Silver, född Kalju 25 aug. 1905, Baltischport.
Evald Henrich Pisa, född 28 aug. 1905, Dagö.
August Fredrik Küün, född 30 aug. 1905, Reval.
Tomas Metsmaa, född 31 aug. 1905, Vippal.
Alexander Kljavin, född 6 sept. 1905, Reval.
Ida Alkvist, född Oljum 11 sept. 1905, Ormsö.
Johanna Söderholm, född 15 sept. 1905, Nuckö.
Rosalie Renni, född Palmkron 28 sept. 1905, Vippal.

70 år

Irene Treiberg, född Blomberg 10 juli 1910, Rickul.
Amalia Kärman, född Hansson 13 juli 1910, Nuckö.
Anders Aspelin, född 20 juli 1910, Ormsö.
Mary Vesterblom, född Robach 25 juli 1910, Reval.
Isak Österman, född 26 juli 1910, Runö.
Dagmar Auger, född 29 juli 1910, Sakku.
Leontine Metsmaa, född Grönberg, 27 juli 1910, Vippal.
Anders Ahlberg, född 2 aug. 1910, Ormsö.
Maria Magdalena Nee, född Lönnlund 11 aug. 1910, Runö.
Marta Schönberg, född Kantberg 16 aug. 1910, Vippal.
Irene Milberg, född Vitman 16 aug. 1910, Nuckö.
Maria Lundberg, född Friberg 21 aug. 1910, Rågöarna.
Eduard Ingblom född 26 aug. 1910, Hapsal.
Anders Pihl, född 26 aug. 1910, Ormsö.
Rudolf Koppelman, född 2 sept. 1910, Neve.
Agneta Fält, född 3 sept. 1910, Ormsö.
Sigrid Viksten, född 5 sept. 1910, Reval.
Elfride Johanna Nilsson, född Grönlund 10 sept. Rågöarna.
Katarina Bäckman, född 13 sept. 1910, Ormsö.
Maria Christine Heyman, född 13 sept. 1910, Rickul.
Alfred Vesterblom, född 23 sept. 1910, Nuckö.
Lars Nyman, född 26 sept. 1910, Ormsö.
Anders Beckman, född 28 sept. 1910, Ormsö.

60 år

Linda Aline Greisman, född Engman, 3 juli 1920, Nuckö.
Edla Agneta Alun, född Fahrman 5 juli 1920, Nuckö.
Katarina Andersson, född Runestam 9 juli 1920, Runö.
Manfred Bernhard Brun, född 11 juli 1920, Nuckö.
Hilda Ingeborg Ojaste, född Lindström 18 juli 1920, Ormsö/Nuckö.
Gunnar Viksten, född 19 juli 1920, Nuckö.
Hulda Vallskjöld, född Lindström 23 juli 1920, Runö.
Laine Klaman, född Nyman 25 juli 1920, Reval/Korkis.
Fridolf Borrmann, född 1 aug. 1920, Rickul.

Harry Ernst Aring, född 9 aug. 1920, Reval.
Ester Drusilla Laidna, född Silm 12 aug. 1920, Nargö.
Alfons Berg, född 15 aug. 1920, Reval.
Katarina Nyholm, född 22 aug. 1920, Ormsö.
Ivar Valfrid Brunberg, född 31 aug. 1920, Rickul.
Arnold Kilk, född 31 aug. 1920, Pühajärve/Korkis.
Lars Nordbäck, född 2 sept. 1920, Ormsö.
Ingvald Ingemar Ekman, född 8 sept. 1920, Rickul.
Helena Nordgren, född 9 sept. 1920, Runö.
Arnold Rudolf Brandt, född 14 sept. 1920, Nuckö.
William Karl Freiberg, född 16 sept. 1920, Nargö.
Oskar Gottfrid Vesterman, född 18 sept. 1920, Rickul.
Johannes Erich Ribohn, född 29 sept. 1920, Nuckö.
Elvira Peedu, född Ribohn 19 sept 1920, Nuckö.
Katarina Landman, född Ahlberg 24 sept. 1920, Ormsö.
Lilly Aune Aurora Amberman, född 28 sept. 1920, Hapsal.

50 år

Richard Gineman, född 1 juli 1930, Nuckö.
Elvin Beckman, född 4 juli 1930, Åland.
Alfred Vikman, född 8 juli 1930, Nuckö.
Einar Berggren, född 11 juli 1930, Reval.
Elsi-Linnea Pettersson, född Stahl 11 juli 1930, Rickul.
Maria Alberg, född 14 juli 1930, Pernau.
Guy Emil Linden, född 23 juli 1930, Helsingfors.
Ally Ambros, född 24 juli 1930, Hapsal.
Emil Koinberg, född 26 juli 1930, Nuckö.
Margot Mägi, född Klanberg 29 juli 1930, Nuckö.
Edna Mahl, född Freiman 8 aug. 1930, Nuckö.
Ellen Tanseri, född 10 aug. 1930, Nuckö.
Ingrid Wagsjö, född Aspelin 13 aug. 1930, Ormsö.
Astrid Hildur Nyholm, född 13 aug. 1930, Ormsö.
Manfred Rant, född 13 aug. 1930, Nuckö.
Sven Ahlström, född 19 aug. 1930, Ormsö.
Hjalmar Sigvald Kehlman, född 22 aug. 1930, Hapsal.
Endel Joanurm, född 24 aug. 1930, Kolga.
Linnéa Ingeborg Okerman, född 25 aug. 1930, Rickul.
Ingvald Heyman, född 26 aug. 1930, Rickul.
Johannes Gäddman, född 3 sept. 1930, Ormsö.
Meinhard Mensas, född 7 sept. 1930, Nuckö.
Olof Verner Arm, född 8 sept. 1930, Reval.
Elsa Vilhelmina Sandgren, född Lemberg, 11 sept. 1930, Nuckö.
Elof Anders Freiman, född 13 sept. 1930, Nuckö.
Ina Melita Adelman, född 16 sept. 1930, Rickul.
Elsa Anette Greis, född 16 sept. 1930, Odensholm.
Axel Alvar Friberg, född 17 sept. 1930, Ormsö.
Emil (Sven) Lindblom, född 17 sept. 1930, Ormsö.
Gustav Adolf Nyman, född 18 sept. 1930, Kuivajõe.